

Tall på trykk

I forrige utgave var temaet tall, skrevet med sifre og bokstaver. Denne gangen ser vi på ulike sifertyper og hva som bør foretrekkes i ulike sammenhenger.

Sifertyper

Det titallsystemet vi til vanlig bruker, har sifre fra 0 til 9. Men sifrene kan ha ulik størrelse og utforming – også innenfor ett og samme skriftsnitt. Vi kan dele dem inn i kategorier som *minuskelsifre*, *versalsifre*, *proporsjonalsifre*, *tabellsifre* og *indekssifre*.

Utvalget av sifre kan være et viktig kriterium ved valg av skrift. Har skriften minuskelsifre til bruk i brødtekst eller i kombinasjon med kapiteler? Har den også tabellsifre eller bare proporsjonalsifre? Til nå har få skrifter gitt det utvalget en kresen typograf behøver for å kunne velge optimal sifertype til ulike bruksområder. Men med Unicode og OpenType-fonter får stadig flere skriftsnitt alle de fire aktuelle sifertypene i én og samme font – og OpenType-fontene er plattformnøytrale. (Se illustrasjonen nederst på siden.)

Minuskelsifre

I Europa kom det indoarabiske tallsystemet i alminnelig bruk på 1200-tallet, og langsomt fortrente det romertallene på de fleste områder. Sifrene fikk overlengder og underlengder og ble tilpasset firelinjesystemet til de håndskrevne minusklene (småbokstavene). Med referanse til tids-epokene da de fikk utbredelse, blir de også kalt *medievalsifre* eller *renessansesifre*.

Minuskelsifrene ble overtatt av boktrykkerne. Men fordi minuskelsifre passer dårlig blant versaler (store bokstaver), ble

romertall ofte benyttet i versalsats, men ellers dominerte minuskelsifre:

ROMÆ, MDCCLVII.

Dat. Romæ di 23. Aprilis anno 1757.

Begge eksemplene ovenfor er tatt fra en bok produsert i Vatikan-trykkeriet i 1757, dvs. før versalsifrene kom i bruk.

I alminnelig mengdetekst foretrekkes i regelen minuskelsifre fordi de visuelt passer til minuskelbokstavene:

Mo i Rana vokste fra 2 500 innbyggere i 1946 til 21 000 i 1970.

Mo i Rana vokste fra 2 500 innbyggere i 1946 til 21 000 i 1970.

Versalsifrene (det nederste eksempelet) er påfallende mye større enn bokstavene i teksten for øvrig, noe som gir et urolig og urytmisk tekstbilde.

Versalsifre

De første versalsifrene ble skåret i annen halvdel av 1700-tallet og fikk etter hvert stor utbredelse – særlig i avis- og reklame-typografi. Mange skriftsnitt fikk etter hvert bare versalsifre.

Versalsifre bør fortrinnsvis benyttes i versal- og tabellsats, men helst ikke i mengdesats og aldri i kombinasjon med kapiteler.

STAVANGER 1700–2000

STAVANGER 1700–2000

STAVANGER 1700–2000

STAVANGER 1700–2000

Versalsifre (øverst) harmonerer med versalbokstaver. Minuskelsifre (annen linje) passer ikke sammen med versalbokstaver. Kapiteler bør ikke kombineres med

1234567890 eghj

1234567890 EG

Minuskelsifrene (øverst) er på størrelse med minusklene og har overlengder og underlengder. Versalsifrene (nederst) har ikke underlengder og er på størrelse med versal-bokstavene.

versalsifre (tredje linje). Til kapiteler bruker en minuskelsifre (fjerde linje) eller egne kapitelsifre – om det finnes.

Proporsjonalsifre og tabellsifre

Dersom sifrene har individuelle breddeverdier, betegnes de som proporsjonalsifre. Hvis alle sifre har samme breddeverdi, er de ikke-proporsjonale (engelsk: *monospaced*) og kan brukes i tabeller.

Generelt foretrekkes proporsjonalsifre i kombinasjon med tekst, mens det i tabeller skal benyttes ikke-proporsjonale sifre, slik at tallene blir stående nøyaktig over hverandre. Ikke-proporsjonale sifre kalles derfor tabellsifre. Ofte (men ikke alltid) er bredden en halvgefirt.

Tabellsifre kan være minuskelsifre eller versalsifre. Men versalsifre er mest vanlig. Det er imidlertid verdt å merke seg at flere klassiske lærebøker i typografi (eksempelvis Kirste: *Yrkeslære for settere*; Moegren: *Lærebog i Typografi*) benyttet minuskel-tabellsifre.

I neste utgave skal vi se nærmere på bruk av indekssifre, og på forvekslingsfarer når sifre kombineres med andre tegn.

1234567890
1111111111
3333333333
7777777777
0000000000

Versal-/tabellsifre:
Lik høyde, lik breddeverdi.
Bruksområde: tabellsats.

1234567890
1111111111
3333333333
7777777777
0000000000

Versal-/proporsjonalsifre:
Lik høyde, ulike breddeverdier.
Bruksområde: versalsats.

1234567890
1111111111
3333333333
7777777777
0000000000

Minuskel-/tabellsifre:
Ulik høyde, lik breddeverdi.
Bruksområde: tabellsats.

1234567890
1111111111
3333333333
7777777777
0000000000

Minuskel-/proporsjonalsifre:
Ulik høyde, ulike breddeverdier.
Bruksområde: minuskelsats.

Fire ulike sifervarianter fra ett og samme skriftsnitt: Warnock Pro, en Adobe OpenType-font. Takket være Unicode finnes disse fire sifervariantene og en rekke indeks- og brøksiffrer i én og samme font. Med et slikt utvalg kan typografen til enhver tid velge den optimale sifertypen.